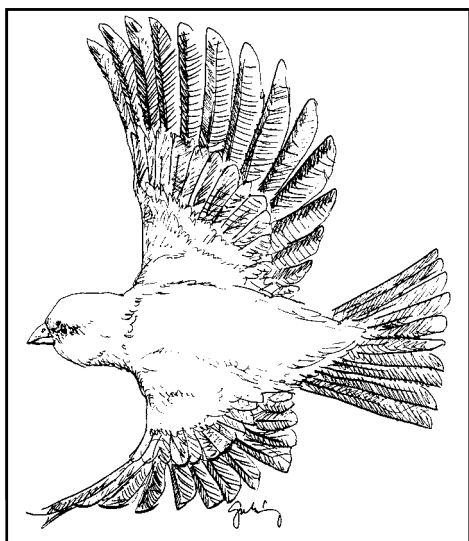

■ Görög Márta

Az ártatlanság kora

Gubányi Eszter grafikája

Az ártatlanság mint tudjuk meglehetősen relatív dolog. A vizsgálandó szempontok szerint változtatja és váltogatja alakját. A jogszolgáltatás azonban makacs dolog. Bár Justicia szeme – igaz más okok miatt – le van fedve, mégis jól elboldogul a jog szövevényes világában és megleli a bűnösöket. Talán Justicia részleges érzékelési hiányossága vezethet olykor az adott ügyben nem bűnös személyek látókörbe kerüléséhez és elítéléséhez^{1,2}. Ártatlanságuk „ára” kártalanítás a szabadságelvonás okozta hátrányok miatt: „Jól van, jól van Dénes, ha tényleg nem te voltál, hát akkor olyan nagyon nincs miért aggódni, meglátod, ki fog derülni, bízzál az igazságban. Természetesen, megértheted, meg kell vizsgálni ezt az esetet alaposan, mert hiszen azt az öregembert valaki mégis csak csúnyán meggyilkolta a pénzéért. Erre a kis időre még a türelmedet kérem. Ha pedig tényleg ártatlannak bizonyulsz, meglátod, busás kártérítést kapsz majd a szenvedéseidért, isten bizony. Sok-sok lóvét, cserében, hogy büntetlenül ültél ...³” Ez a „busás kártérítés”, „sok-sok ló-

¹ Furmann Imre a NEKI igazgatója említette példaként azt az ügyet, ahol a rendőrség egy magas, szőke hajú nőt keresett, végül egy alacsony, bajuszos roma férfit vettek őrizetbe. Romapage.

² A Dollárpapa címet viselő vígjátékban, amikor a Darvas Iván által megformált 'Jenőke' jogtanácsost börtöncellájából a főispánhoz kísérik, közte és az egyik elítélt között a következő párbeszéd zajlik le: Ártatlan vagyok. – mondja az elítélt. Ártatlan? Az nagy baj. Legalább hat hónap. – vetíti elő a sötét jövőt 'Jenőke' jogtanácsos úr.

³ A fentiek Pusoma álmában megtartott tárgyaláson hangzanak el a bírónő tolmácsolásában. Nyomatékosítólág az ügyész mindehhez nyomban hozzáteszi: „Szent igaz, nagyon jól mondja a bírónő! Ha tényleg ártatlannak bizonyulsz... (A tárgyalóteremben ülők zsi bonganak, néhányan tapsolnak.) Dr. Magyar Elemér: Pusoma című drámája; a dráma fellelhetőségi helye: <http://www.tar.hu/pusoma>

vé” sok esetben csak ábránd marad, s az álmod szétzúzza a valóság, a jogszabályok és joggyakorlat által behatárolt valóság⁴.

Az indokolatlan szabadságelvonás eszmei kártérítést eredményező természetének felismerése nem új keletű, már az 1896. évi XXXIII. tv. is tartalmazott rendelkezéseket az ártatlanul szenvedett előzetes letartóztatás, vizsgálati fogság és büntetés esetében járó kártérítésre vonatkozólag. A kártalanítás során a vagyoni, illetőleg nem vagyoni károk egyaránt előtérbe kerülnek. Míg a vagyoni károk fennállta, illetőleg mértéke könnyedebben meghatározható, addig a nem vagyoni kártérítés iránti igény jogossága komolyabb megfontolásokra tart számot. Annak ellenére, hogy az indokolatlan szabadságelvonás már fennállásában is magában hordozza a károsult testi, lelki, érzelmi vagy egyéb személyi, illetve személyiségi jogsértés miatti hátrány elszenvedését.

Ha a szabadságelvonás esetére megítélhető nem vagyoni kártérítési igények talajára lépünk, ingoványos területre tévedünk. Miként általában az eszmei kárigények jogalapja vonatkozásában, úgy e helyen is elmondhatjuk, hogy az elszenvedett sérelem vagyoni eszközökkel nem orvosolható. A kártalanítás keretében a nem vagyoni kártérítés létjogosultságát felesleges megkérdőjeleznünk, hiszen „köztudomású tény, hogy a személyi szabadság hosszabb időtartamú, jelentős korlátozása, a börtönviszonyok fizikai és pszichikai vonatkozásban egyaránt megterhelők és általában is károsak. Az ennek során elszenvedett »sérülések« a szabadulást követő életvitelben, munkahelyi elhelyezkedésben és a munkavégzésben is hátrányt jelenthetnek. A nem vagyoni kárpótlásnak éppen az a rendeltetése, hogy enyhítse e hátrányokat, és segítse a belőlük eredő nehézségek leküzdését.”⁵ Így a szabadságmegvonás ténye már önmagában a személyhez fűződő jogok köztudomású, külön bizonyítást nem igénylő sérelmével jár. „A személyi szabadság megvonása valamilyen mértékben mindenképpen károsan hat az azt elszenvedőre, az ezzel járó hátrányok kompenzálását szolgálja a nem vagyoni kártalanítás.”⁶ Sok esetben – főként a hosszabb tartamú szabadságelvonások esetében – a következmények súlyosságát – és itt elsősorban a pszichi-

⁴ Azon túlmenően, hogy a kártalanítás iránti igény hat hónapon belül terjeszthető elő, a jogszabály meghatározta a kártalanítás pozitív és negatív feltételeit, s csakis a jogszabályban megjelölt körülmények megvalósulása vezethet kártalanítás megállapításához.

⁵ Legf. Bír. Pf. V. 23.007/1995. sz. BH 1998/82.; Legf. Bír. Pfv. V. 20.906/2001. sz. BH 2002/186.

Zárójelben jegyezzük csupán meg, hogy bármennyire is „köztudomású” a szabadságelvonás okozta pszichés nehézség fennállása, némely esetben az eljáró bíróságok figyelmen kívül hagyják, s nem látják megvalósulni a nem vagyoni kártérítésre jogosító körülmények fennforgását.

⁶ Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróság 3. Pf. 21. 167/2000/4.

kai károsodásra gondolva – nem képes orvosolni semmilyen magas mértékű nem vagyoni kártérítés. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy jogellenesség hiányában a kártalanítás keretei között nyújtott nem vagyoni kártalanításnak csak kompenzációs funkciója van.

Az összecszerűség kérdésében igen nehéz állást foglalni. Eltérően az amerikai jog filmes jelenetekre emlékeztető lottó nyereményösszegű eszmei kártérítéseitől, a honi jogalkalmazó bíróságok szűkösebbre vonják az anyagi kereteket^{7,8}, s annak mértékét számos körülmény képes befolyásolni. Különösképp értékelni kell a szabadságelvonás időtartamát, az azt megelőző életvitelt, életmódot, esetleges büntetett előéletet, foglalkozást, életkort, társadalomban betöltött szerepet, egészségügyi állapotot, illetőleg a „szabadulást” követő pszichés állapot változását. A joggyakorlat konzekvensen követi azt az álláspontot, hogy a szabadságelvonás során elszenvedett „sérülések” a szabadulást követő életvitelben hátrányt jelentenek. Természetszerűleg nem állítható fel tabelláris rendszer, mely a nem vagyoni kártérítés mértékét a fogvatartási napok számától tenné függővé, így nem mondható ki olyan generális szabály sem, amely kimondaná, hogy például egy előzetes letartóztatásban töltött nap 3000 forintot „ér”. Ez persze nem azt jelenti, hogy az indokolatlan szabadságelvonásban töltött idő ne lenne befolyással a nem vagyoni kártérítés mértékére. Ennek figyelembevételével a konkrét ügyben eljáró bíróság kettő nap őrizetben lét esetére 50 000 forint⁹, míg egy másik bíróság tizenegy hónap szabadságmegvonás miatt egymillió forint nem vagyoni kártérítést ítélt meg¹⁰, azzal az indokolással, hogy a fogva tartás tizenegy hónapos időtartamára tekintettel megállapított egymillió forint nem túlzott mértékű, figyelemmel arra is, hogy a felperes ezt a szabadságelvonást életének legsebbe időszakában, 25–26 évesen volt kénytelen elszenvedni¹¹.

Természetszerűleg az indokolatlan szabadságelvonás körébe eső joggyakorlat nem csupán magyar sajátosság. Számos ismert és kevésbé ismert jogesetet lelhetünk fel a külföldi jogirodalmat tanulmányozva. A német joggyakorlat talán legmegdöbbentőbb esetét egy 20 éves fiatalember szenvedte el, aki egy durva gondatlanságból hozott hibás szakvélemény miatt kénytelen volt kilenc évet egy pszichiátriai klinikán erős gyógyszerekkel 'elkábítva' eltöl-

⁷ Az Állam évente 49–50 millió forintot különít el büntetőeljárás kártalanításra. Bánfai Tamara: Nincs fix tarifája a téves eljárás kártalanításának, Népszabadság, 2002. június 15.

⁸ Az Igazságügyi Minisztérium adatai alapján a megindult perek felében a bíróság úgy ítélte meg, hogy jár a kártalanítás. 2002 első felében például 54 per zárult le, amelyből 30 esetben kellett az államnak fizetnie. Bánfai Tamara: Nincs fix tarifája ...

⁹ Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróság 3. Pf. 21. 167/2000/4

¹⁰ Fejér Megyei Bíróság Pf. 21. 622/1999/4.

¹¹ Egy további konkrét ügyben a felperes 5 millió forintot kívánt érvényesíteni nem vagyoni kárként, melyből az első fokon eljáró bíróság 3 millió forint, míg a fellebbezési eljárás során a Legfelsőbb Bíróság valamennyi körülmény mérlegelése alapján 800 000 forint nem vagyoni kártérítés megállapítását tartotta indokoltnak.

Legf. Bír. Pf. V. 23.007/1995. sz., BH 1998/82.

teni. A fiatallembénel a kezelés során súlyos alkoholfüggőség alakult ki, s teljes fizikai és pszichikai „roncsként” hagyhatta el kilenc év elteltével a klinikát¹².

Persze egyáltalán nem kell messzire mennünk, ha példákat keresünk. A nyilvánosságot kapott kártalanítási ügyek közül a legtöbbet hivatkozott, leg hírhedtebb Pusoma Dénes ügye. 1994 márciusában a Heves megyei Ivádon megöltek és kiraboltak egy idős asszonyt. A szálak Pusomához vezettek, egy kerti munka nem megfelelő kiegyenlítése okán. A férfi először tagadott, majd több „terhelő” körülmény mégis megalapozta bűnösségét. Először is egymásnak ellentmondóan nyilatkozott arról, miként és hol töltötte a büntett elkövetésének idejét. Bűnösségét mi sem bizonyította jobban, mint hogy az 1994. március 19-i meghallgatásán a felvett jegyzőkönyv tanúsága szerint az „álmodott-e ön az eset óta Róza nénivel?” kérdésre a következő választ adta: „Emlékszem, hogy álmodtam valamit, de most nem ugrik be, hogy mi volt az. Nagyon félek azóta is, hogy vele álmodok. Ver engemet a jó Isten. Nem tudom, hogy nekem két fejem van, vagy hogy van ez, de van amikor látom, van amikor nem látom. Van amikor látom az egész testét, amikor fekszik, van amikor csak félig, úgy emlékszem, hogy az álmomban a jobb oldalon volt véresebb az arca, fél oldalán feküdt. Képzetelemben megjelenik egy asztalnak négy lába is Róza mama mellett.”¹³ A legsúlyosabb, bűnössége mellett érv egy beismerő vallomást tartalmazó, 1994. június 19-i keltezéssel írott levél, amelyet egykori cellatársától foglaltak le.

A Heves Megyei Bíróság Pusoma Dénest bűnösnek találta Papp Józsefné sérelmére elkövetett halált okozó testi sértés büntetében és rablás büntetében kísérletében, ezért halmazati főbüntetésül hat év börtönbüntetésre és mellék büntetesként öt év közügyektől eltiltásra ítélte. Az ítélet ellen nem fellebbezett, így az jogerőre emelkedett. Ártatlansága az ítélet letöltésének megkezdése után tizenhárom hónappal derült csak ki. Szabadulását követően sehol nem kapott munkát, családi élete tönkrement. Szabadulását követő egy évvel – miután néhány éjszakát a temetőben, édesapja sírján aludva töltött – felakasz totta magát az ivádi erdőben.

Pusoma Dénes halála előtt kártalanítási keresetet terjesztett elő, melyben kérte vagyoni és nem vagyoni kár címén kártalanítás megfizetését. Mivel a felperes a polgári peres eljárás időtartama alatt elhunyt, öröklésre jogosult hozzátartozói törvényes oldalági öröklés címén léptek felperesként perbe.

Az első fokon eljáró Egeri Városi Bíróság elutasította a keresetet, amellyel felperesek jogelődjük, Pusoma Dénes 1994. március 23-tól 1995. április 23-ig való előzetes letartóztatása miatt 1 117 000,- Ft, míg az 1995. április 24-től 1996. május 30-ig kitöltött szabadságvesztés büntetése miatt szintén 1 117 000,- Ft kártalanítást kértek¹⁴. Mivel a büntetőeljárás során a megyei bí-

¹² Az LG Marburg a fájdalomdíj mértékét 500 000,- DM-ben állapította meg. LG Marburg NJW-RR 96,216

¹³ Egeri Városi Bíróság 18. P. 21.279/2001/5.

¹⁴ Az érvényesíteni kívánt kártalanítás 117 000,- Ft elmaradt jövedelemből és 1 millió forint nem vagyoni kártérítésből tevődött össze.

róság a kiszabott börtönbüntetésbe az előzetes letartóztatásban töltött időt beszámította és Pusoma az ítélettel szemben nem fellebbezett, így az első fokon eljáró bíróság azt állapította meg, hogy az *előzetes letartóztatás önálló kártalanítási igényt nem alapozott meg*. Az ítélettel szemben benyújtott fellebbezés alapján indult másodfokú eljárásban a Heves Megyei Bíróság kategorikusan kinyilvánította, hogy „az előzetes letartóztatás miatti kártalanítást minden külön vizsgálat nélkül nem zárja ki az, amennyiben a perújítási eljárás során felmentett Pusoma Dénes az alapügyben hozott ítélet ellen, mellyel a bűnösséget megállapították és szabadságvesztés büntetésre ítélték, nem fellebbezett. *Az előzetes letartóztatás nem előrehozott büntetés*, tehát a Be. 99. § (1) bek. szerinti beszámítás esetén sem esik a kártalanítás szempontjából a jogerős ítélet alapján kitöltött szabadságvesztéssel egy tekintet alá. Az elsőfokú bíróság döntése tehát a jogalap tekintetében akkor lehetett volna helytálló, amennyiben az előzetes letartóztatás miatti kártalanítási igényt nem másodlagosan, hanem kizárólag a Be. 383. §-ában írt feltételekre tekintettel vizsgálja.”¹⁵ Az első fok nem követte eljárása során azt a bírói gyakorlatban általánosan elfogadott és követett elvet sem, miszerint az ügy eldöntése során nem elegendő egy-egy mozzanat értékelése, az egész cselekvőséget folyamatában kell vizsgálni és értékelni,¹⁶ hiszen az egész folyamatból kiragadott nyilatkozatok, történések értékelésével nem lehet olyan helyzetben a bíróság, hogy a kártalanítás iránti igényről megfelelően döntsön.¹⁷

Az első fokon eljáró bíróság aggályoktól nem mentes ítélete miatt a kártalanítás miatt indított peres eljárás már kétszer megjárta az elsőfokú bíróságot, hiszen a Heves Megyei Bíróság másodfokú bíróságként hatályon kívül helyezte az első fokon meghozott ítéletet és új eljárásra utasította az első ízben eljáró Egri Városi Bíróságot. Az ismételt eljárásban meghozott ítélettel szemben mindkét fél – Pusoma örökösei, illetőleg az Igazságügyi Minisztérium Jogi Képviselői Főosztálya által képviselt Magyar Állam alperes is – fellebbezéssel, illetőleg csatlakozó fellebbezéssel élt.

A másodfokon eljáró Heves Megyei Bíróság 2002. február 21. napján hozta meg jogerős döntését, amelyben kimondta, hogy az elsőfokú bíróság kártalanítást elutasító ítéletével szemben a felperesek alaptalanul fellebbeztek.¹⁸ A Megyei Bíróság e körben kiemelte az egymásnak ellentmondó terhelti tanúvallomásokat, hiszen „az édesanyjánál eltérő időpontot mondott a hazatéréséről, majd 1994. március 19-én úgy nyilatkozott, visszament Rozi nénihez, tőle 300 Ft-ot kért és beszélt almáról, melyben Papp Józsefné véres arccal a féloldalon feküdt egy asztal négy lába mellett. Minden körülmény arra utalt, hogy Pusoma Dénes a bűncselekmény elkövetésének napján a helyszínen többször járt. Ehhez képest pedig az lett volna tőle elvárható, hogy a nyomozó hatóságok munkáját elősegíti, a valóságot feltáró tanúvallomást tesz és ártatlansága tudatában nem keveri magát gyanúba.” (Levonhatjuk hát a legna-

¹⁵ Heves Megyei Bíróság 2. Pf. 21.094/1999/5.

¹⁶ Legf. Bír. Pfv. X.20.397/2001., BH 2001/575.

¹⁷ Heves Megyei Bíróság 2. Pf. 21.094/1999/5.

¹⁸ Heves Megyei Bíróság 2. Pf. 20.061/2002/7.

Gubányi Eszter grafikája

gyobb tanúságot: Ha bármilyen bűncselekmény tekintetében a hatóságok látókörébe kerülünk, ne álmodjunk, ha pedig az álmom kikerülhetetlennek tűnik, úgy ne a rend őreitől várjuk megfajtását, azt tartsuk meg magunknak, vagy pedig bízzuk hivatásos álmofejtőkre.)

A gyanút leginkább egy beismerő tanúvallomás erősítette meg. Pusoma zárkatársának vallomása szerint „az iratot saját elhatározásából, külső kényszer nélkül készítette és neki önként adta át. Pusoma Dénes gyengeelméjűségben, elmebetegségben, tudatzavarban és szellemi hanyatlásban, a több alkalommal készített igazságügyi elmeorvos szakértői vélemények alapján nem szenvedett. Így a beismerő vallomás, amit másnak átadott, már önmagában kizárja az előzetes letartóztatás miatti kártalanítást. Ezzel a beismeréssel felróhatóan okot szolgáltatott, hogy a bíróság az előzetes letartóztatást fenntartsa, a bűncselekmény elkövetésének alapos gyanúja megálljon. Számolnia kellett Pusoma Dénesnek azzal, hogy a kezéből kikerült beismerő vallomás a hatósághoz kerülhet és az a bűncselekmény elkövetéséhez bizonyítékkal szolgál.” – tartalmazza az ítéleti indokolás.

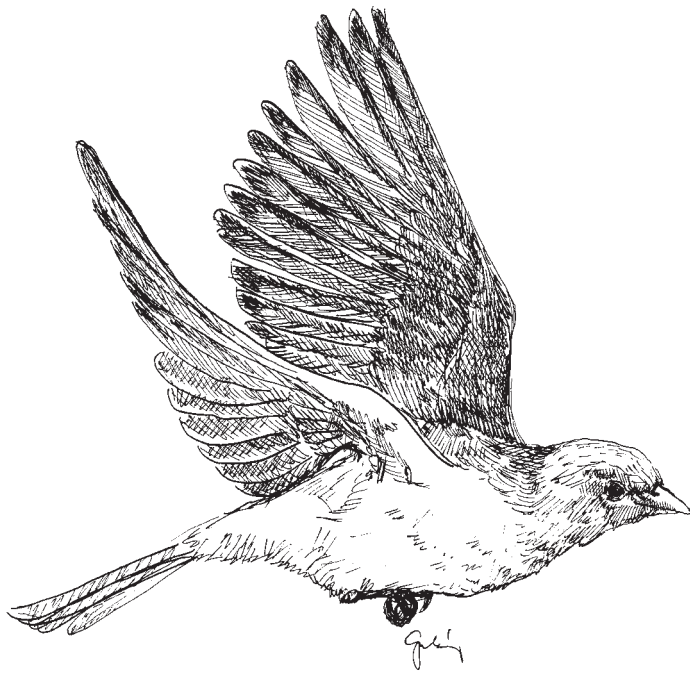
Az ítélet a „büntető eljárás törvényessége” kapcsán felvetett felperesi nyilatkozatok tekintetében azonban rögzíti, hogy annak vizsgálata nem tartozik jelen kártalanítási eljárás körébe.¹⁹ A fellebbezési indokokkal összefüggésben azonban a másodfokú bíróság rámutat, hogy „a büntetőeljárás törvényes lefolytatása azáltal nem kérdőjeleződik meg, hogy a perújítási eljárás során Pusoma Dénest a büntető bíróság felmentette és hatályon kívül helyezte a bűnösségét megállapító ítéletet. A Heves Megyei Bíróság ... ítéletéből megállapíthatóan Pusoma Dénes felmentése miatt történt, mert a perújítási eljárás során keletkezett bizonyítékok, így elsősorban ... (személyek) vallomásai, továbbá igazságügyi orvos szakértői vélemény és az egyéb alapeljárásban értékelt bizonyítékok bizonyító ereje megdőlt, arra lehetett egyértelmű következtetést levonni, hogy a bűncselekményt nem Pusoma Dénes követte el.”²⁰

A Heves Megyei Bíróság a fentebb már megjelölt tényekre figyelemmel megállapította, hogy Pusoma örökösei az érvényesített kártalanításra nem jogosultak, mert a jogelőd részéről a Be. 383. § (3) bek. b) pont 2. fordulata szerinti kizáró ok megvalósult, vagyis neki felróhatóan okot szolgáltatott arra, hogy a bűncselekmény gyanúja reá terelődjék. Felperesek a Legfelsőbb Bírósághoz fordultak felülvizsgálati kérelemmel.²¹

¹⁹ Mindenesetre az első fokú ítélettel szemben benyújtott fellebbezés, illetőleg a jogerős ítélettel szembeni felperesi felülvizsgálati kérelem számos – elsősorban a „beismerő vallomást” érintően –, a törvényes eljárás kételyeit megfogalmazó nyilatkozatot tartalmaz.

²⁰ Heves Megyei Bíróság 2. Pf. 20.061/2002/7.

²¹ Így aztán ez a peres eljárás, illetőleg ítélet is számos tanulságot hordoz magában: ha valamilyen formában szabadságelvonás alatt állunk, álmainkat ne hozzuk nyilvánosságra, illetőleg tartózkodjunk prózai művek börtönbeli megírásától, de leginkább „beismerő vallomások” készítésétől, mert egy utóbb bebizonyosodott indokolatlan szabadságelvonás esetén elesünk a „sok-sok lóvétól”.

Gubányi Eszter grafikája